

Συμπόσιο

Η συμβολή της πρώιμης παρέμβασης στην αντιμετώπιση των νευροαναπτυξιακών διαταραχών -η περίπτωση της ΔΕΠ-Υ & της ΔΑΦ-

Οργανωτής/Πρόεδρος: Ευθύμιος Κάκουρος, ΤΕΙ Αθήνας, Ψυχολογικό Κέντρο ΑΡΣΗ

Συζητήτρια: Αναστασία Καλαντζή-Αζίζι, Ομότιμη Καθηγήτρια Κλινικής Ψυχολογίας

Πανεπιστημίου Αθηνών

Είναι πλέον ευρέως αποδεκτό ότι νευροαναπτυξιακές διαταραχές όπως η Διαταραχή Ελλειμματικής Προσοχής – Υπερκινητικότητα (ΔΕΠ-Υ) και η Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος (ΔΑΦ) έχουν οργανικό υπόστρωμα αλλά τόσο η εκδήλωση όσο και η έκβασή τους δεν σχετίζονται απλώς με βιολογικούς παράγοντες. Για το λόγο αυτό, γίνεται προσπάθεια κατανόησης των πολύπλοκων μηχανισμών αλληλεπίδρασης μεταξύ γενετικών και περιβαλλοντικών παραγόντων, οι οποίοι καταλήγουν στην ποικιλόμορφη εκδήλωση των εν λόγω διαταραχών. Υπάρχουν πολύ σοβαρές ενδείξεις πως οι διαταραχές αυτές μπορεί να έχουν τις ρίζες τους στα γονίδια αλλά η εκδήλωση και η έκβασή τους εξαρτάται σε σημαντικό βαθμό από τον τρόπο με τον οποίο τα γονίδια επηρεάζουν τις αντιδράσεις του ατόμου στο περιβάλλον. Επομένως, οι αρχικές νευροβιολογικές αιτίες που υποθάλπουν τη ΔΕΠ-Υ και τη ΔΑΦ λειτουργούν ως μη ντετερμινιστικοί παράγοντες κινδύνου και επιδέχονται τροποποιήσεις οι οποίες τελικά θα καθορίσουν την έκβαση της κάθε διαταραχής. Στα πλαίσια αυτής της συλλογιστικής, εκτιμάται ότι η πρώιμη παρέμβαση μπορεί να οδηγήσει στην ανακοπή της πορείας εξέλιξής τους με τις πρώτες ενδείξεις της ύπαρξής τους. Στα πλαίσια του παρόντος συμποσίου επιχειρείται η σύνθεση σύγχρονων θεωρητικών προσεγγίσεων και ερευνητικών δεδομένων για το ρόλο που διαδραματίζουν οι πρώιμες περιβαλλοντικές επιδράσεις στον αναπτυσσόμενο εγκέφαλο και, κατά συνέπεια, στην εκδήλωση της ΔΕΠ-Υ και της ΔΑΦ. Παράλληλα παρουσιάζονται οι δυνατότητες εντοπισμού των βρεφών τα οποία διαθέτουν ορισμένα εγγενή χαρακτηριστικά που προδιαθέτουν στην εκδήλωση των παραπάνω νευροαναπτυξιακών διαταραχών και συζητείται η συμβολή της πρώιμης θεραπευτικής παρέμβασης στην περίπτωση των διαταραχών αυτών καθώς και το ενδεχόμενο της δευτερογενούς πρόληψής τους.

Η επίδραση των πρώιμων εμπειριών στον αναπτυσσόμενο εγκέφαλο

Ιωάννα Γιαννοπούλου, Δ/ντρια ΕΣΥ Παιδοψυχίατρος, ΚΨΥ Περιστερίου & Β΄ Ψυχιατρική Κλινική ΕΚΠΑ, Π.Γ.Ν. «Αττικόν»

Η ανάπτυξη του ανθρώπινου οργανισμού είναι μία πολυσύνθετη διαδικασία, η οποία επηρεάζεται από ένα ευρύ φάσμα αλληλεπιδράσεων μεταξύ γενετικών και περιβαλλοντικών παραγόντων. Οι πρόσφατες εξελίξεις στην εμβρυϊκή, νεογνική και βρεφική μελέτη της συμπεριφορικής γενετικής σε συνδυασμό με τις εγκεφαλικές απεικονιστικές μεθόδους, έχουν επιτρέψει την πιο ενδελεχή διερεύνηση της επίδρασης του στρες και του ψυχικού τραύματος κατά τη διάρκεια της βρεφονηπιακής ηλικίας στην ανάπτυξη του εγκεφάλου. Η παρούσα εισήγηση εστιάζει, υπό το πρίσμα της νευροανάπτυξης, στη νευροβιολογική κατανόηση των επιπτώσεων της έκθεσης του βρέφους ή του νηπίου σε χρόνια ψυχικά στρες για τη μετέπειτα ψυχοσυναισθηματική του ανάπτυξη. Αρχικά δίνεται μια σύντομη ανασκόπηση της ανάπτυξης του εγκεφάλου, με επίκεντρο τις διεργασίες της νευροανάπτυξης και τις δομές του μεταιχμιακού συστήματος που συνδέονται στενά με τις συναισθηματικές εμπειρίες και αντιδράσεις, τη μνήμη και τη μάθηση. Έμφαση δίνεται στην έννοια της συναπτικής πλαστικότητας, η οποία αποτελεί τη βιολογική βάση της μνήμης και της μάθησης, που είναι οι δύο σημαντικότεροι μηχανισμοί μέσω των οποίων το περιβάλλον επηρεάζει τη συμπεριφορά. Επίσης, στην έννοια των κρίσιμων περιόδων ειδικής ευαισθησίας, δηλαδή «ευαλωτότητας» ή «ευκαιρίας», κατά τις οποίες ο εγκέφαλος είναι ιδιαίτερα ευαίσθητος σε περιβαλλοντικές ή εξωγενείς επιδράσεις που μπορούν να ασκήσουν, είτε θετικές είτε ακόμη και μη αναστρέψιμες, αλλαγές στη δομή και λειτουργία νευρωνικών κυκλωμάτων, με μεσοπρόθεσμες και μακροπρόθεσμες επιπτώσεις στη γνωστική και κοινωνικο-συναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών.

Πρώιμες ενδείξεις της παρουσίας νευροαναπτυξιακών διαταραχών

Ευθύμιος Κάκουρος, ΤΕΙ Αθήνας, Ψυχολογικό Κέντρο ΑΡΣΗ

Στα πλαίσια των προσπαθειών για την προώθηση της πρώιμης παρέμβασης στην περίπτωση πολλών αναπτυξιακών διαταραχών, οι ειδικοί προσπαθούν να εντοπίσουν ενδείξεις για την ύπαρξή τους όσο το δυνατόν νωρίτερα στην πορεία της ανάπτυξης. Παρόλο που τα ερευνητικά δεδομένα σχετικά με τις πιθανές ενδείξεις για την παρουσία της ΔΕΠ-Υ και της ΔΑΦ στη βρεφική ηλικία είναι περιορισμένα, τα τελευταία χρόνια έχει επιτευχθεί σημαντική πρόοδος στον τομέα αυτό.

Πρόσφατα ερευνητικά δεδομένα καταδεικνύουν τη δυνατότητα εντοπισμού των βρεφών τα οποία φέρουν με τη γέννησή τους τα χαρακτηριστικά τα οποία μπορεί να αποτελέσουν την αφετηρία της διαδικασίας της παθογένεσης νευροαναπτυξιακών διαταραχών όπως της ΔΕΠ-Υ και της ΔΑΦ. Η πρώιμη αναγνώριση των παιδιών τα οποία κινδυνεύουν να εκδηλώσουν νευροαναπτυξιακές διαταραχές μπορεί να διευκολύνει την έγκαιρη εφαρμογή κατάλληλων προγραμμάτων θεραπευτικής παρέμβασης προκειμένου να ανατραπεί η διαδικασία της παθογένεσης ή τουλάχιστον να περιοριστούν δραστικά οι αρνητικές συνέπειες της επιγένεσης.

Στα πλαίσια της παρούσας εισήγησης παρουσιάζονται τα χαρακτηριστικά των βρεφών τα οποία έχουν αυξημένες πιθανότητες να εκδηλώσουν αργότερα ΔΕΠ-Υ ή ΔΑΦ και προτείνεται η ανάπτυξη ενός σχεδίου εντοπισμού των παιδιών προσχολικής ηλικίας τα οποία έχουν πολύ αυξημένες πιθανότητες εκδήλωσης νευροαναπτυξιακών διαταραχών. Παράλληλα συζητείται η αναγκαιότητα της διαμόρφωσης κριτηρίων για την ένταξη των παιδιών σε προγράμματα πρώιμης θεραπευτικής παρέμβασης.

Η συμβολή της πρώιμης παρέμβασης στην αντιμετώπιση της ΔΕΠ-Υ

Κατερίνα Μανιαδάκη, ΤΕΙ Αθήνας, Τμήμα Κοινωνικής Εργασίας, Ψυχολογικό Κέντρο ΑΡΣΗ

Είναι πλέον ευρέως αποδεκτό στην επιστημονική κοινότητα ότι ενδείξεις για την εκδήλωση της ΔΕΠ-Υ υπάρχουν από τη βρεφική ηλικία και ότι η διάγνωση μπορεί να χορηγηθεί με αξιοπιστία ήδη από τη νηπιακή ηλικία, σε αντίθεση με τη συνήθη κλινική πρακτική να μην διαγιγνώσκεται η διαταραχή αυτή πριν από τη φοίτηση του παιδιού στο Δημοτικό Σχολείο. Η μετατόπιση της ηλικίας διάγνωσης της ΔΕΠ-Υ από τη σχολική στη νηπιακή ηλικία έχει οδηγήσει τους ειδικούς στην εφαρμογή προγραμμάτων πρώιμης παρέμβασης με στόχο την τροποποίηση της αναπτυξιακής πορείας των παιδιών με ΔΕΠ-Υ και τη βελτίωση της έκβασης της διαταραχής στην εφηβεία και την ενήλικη ζωή. Η αξιολόγηση των προγραμμάτων αυτών είναι ιδιαίτερα ελπιδοφόρα, καθώς καταδεικνύει την υψηλή αποτελεσματικότητά τους, η οποία μπορεί να φτάσει μέχρι τη δευτερογενή πρόληψη της διαταραχής, δηλαδή την ανακοπή της πορείας εξέλιξής της με τις πρώτες ενδείξεις της ύπαρξής της. Ως αποτέλεσμα, είναι δυνατόν να μειωθεί η πιθανότητα εκδήλωσής της, να επιβραδυνθεί η εξέλιξή της, να τροποποιηθεί η δυσμενής πορεία της και να ελαχιστοποιηθούν οι μελλοντικές επιπλοκές της, μέσα από διαδικασίες που διευκολύνουν την ανάπτυξη του εγκεφάλου και «ομαλοποιούν», στο μέτρο του δυνατού, τη δομή και τη λειτουργία του. Στην παρούσα εισήγηση παρουσιάζονται συνοπτικά οι σύγχρονες προσεγγίσεις της αιτιοπαθογένεσης της ΔΕΠ-Υ ως αποτέλεσμα δυναμικής αλληλεπίδρασης γενετικών, νευροφυσιολογικών, νευροχημικών και περιβαλλοντικών παραγόντων, περιγράφονται η δομή και το περιεχόμενο ενός πολυεπίπεδου προγράμματος πρώιμης παρέμβασης και συζητείται η δυνατότητα δευτερογενούς πρόληψης της διαταραχής.